

**TRƯỜNG ĐẠI HỌC VĂN HÓA HÀ NỘI
KHOA VĂN HÓA DÂN TỘC THIỂU SỐ**

.....o0o.....

**TỤC QUẠT MA CỦA NGƯỜI MƯỜNG Ở XÃ
THÀNH VÂN, HUYỆN THẠCH THÀNH, TỈNH
THANH HOÁ**

KHÓA LUẬN TỐT NGHIỆP CỬ NHÂN

Giảng viên hướng dẫn: TẠ VĂN THÔNG

Sinh viên thực hiện : THANH HƯƠNG

Hà Nội – 2012

MỤC LỤC

MỤC LỤC	2
MỞ ĐẦU.....	4
1. LÝ DO CHỌN ĐỀ TÀI.....	4
CHƯƠNG 1	9
 KHÁI QUÁT VỀ NGƯỜI MƯỜNG Ở THÀNH VÂN 9	
1.1. KHÁI QUÁT VỀ TỈNH THANH HÓA VÀ HUYỆN THẠCH	
THÀNH	9
1.1.1. Khái quát về tỉnh Thanh Hóa	9
1.1.2. Khái quát về huyện Thạch Thành	11
1.1.3. Khái quát về xã Thành Vân.....	16
1.2. KHÁI QUÁT VỀ NGƯỜI MƯỜNG Ở VIỆT NAM VÀ NGƯỜI	
MƯỜNG Ở XÃ THÀNH VÂN.....	18
1.2.1. Người Mường ở Việt Nam.....	18
1.2.2. Người Mường ở xã Thành Vân.....	20
CHƯƠNG 2	35
 TỤC QUẠT MA CỦA NGƯỜI MƯỜNG Ở	35
 THÀNH VÂN	35
2.1. TANG LỄ VÀ QUÁ TRÌNH TỔ CHỨC TANG LỄ CỦA NGƯỜI	
MƯỜNG	35
2.2. CÁC HÌNH THỨC QUẠT MA CỦA NGƯỜI MƯỜNG	43
2.2.1. Khái quát chung	43
2.2.2. Các hình thức quạt ma.....	48
CHƯƠNG 3	63

NHỮNG GIÁ TRỊ VÀ VẤN ĐỀ ĐẶT RA HIỆN NAY ĐỐI VỚI TỤC QUẠT MA CỦA NGƯỜI MƯỜNG Ở THÀNH VÂN 63

3.1. MỘT SỐ GIÁ TRỊ CỦA TỤC QUẠT MA.....	63
3.1.1. Đặc điểm chung	63
3.1.2. Các giá trị.....	64
3.2. NHỮNG BIẾN ĐỔI	68
3.2.1. Những điều kiện mới tác động đến sự biến đổi	68
3.3 NHỮNG BIẾN ĐỔI THỰC TẾ TRONG TỤC QUẠT MA CỦA NGƯỜI MƯỜNG Ở XÃ THÀNH VÂN	71
3.3.1 Về cách tổ chức.....	71
3.3.2 Tục quạt ma trong tang lễ	73
3.4. ĐỀ XUẤT MỘT VÀI GIẢI PHÁP BẢO TỒN TỤC QUẠT MA CỦA NGƯỜI MƯỜNG Ở THÀNH VÂN.....	74
3.4.1. Phương hướng chung	74
3.4.2. Một số giải pháp cụ thể.....	74

KẾT LUẬN79

TÀI LIỆU THAM KHẢO81

DANH SÁCH CỘNG TÁC VIÊN85

PHỤ LỤC86

MỞ ĐẦU

1. LÝ DO CHỌN ĐỀ TÀI

Dân tộc Mường là một trong những dân tộc có số dân đông tại miền Bắc Việt Nam. Với dân số trên 1.268.963 người (Theo Tổng điều tra dân số và nhà ở năm 2009), đồng bào Mường tập trung chủ yếu ở tỉnh Hòa Bình, Phú Thọ, Sơn La, Yên Bái... và một số huyện miền núi của tỉnh Thanh Hóa. Đây là một dân tộc có vốn văn hóa truyền thống rất phong phú. Trước kia cũng như hiện nay vốn văn hóa này luôn giữ vai trò quan trọng làm nên những nét bản sắc, đồng thời là nguồn lực, nền tảng để dân tộc Mường tồn tại và phát triển.

Trong phong tục tập quán của người Mường, tang lễ là một sự kiện rất quan trọng. Xuất phát từ niềm tin vào sự tồn tại của linh hồn và một cuộc sống sau khi chết, quan niệm về thế giới hữu hình và vô hình, người Mường tin rằng người chết sẽ mang lời nguyện cầu của người sống đến với tổ tiên và tổ tiên sẽ thu giữ, chỉ lối cho linh hồn người đã mất ở thế giới bên kia. Mỗi liên hệ vô hình này luôn giúp người Mường nhớ về người đã mất và giáo dục con cái phải biết tôn trọng, giữ gìn những truyền thống tốt đẹp tổ tiên để lại. Từ triết lý sống đó, dân tộc Mường có những nghi thức tổ chức tang lễ rất đặc biệt, và một trong những đặc biệt ấy là tục quạt ma trong tang lễ. Đây là nghi thức quan trọng trong cuộc hành trình bắt buộc để linh hồn rời xa cuộc sống trở về đoàn tụ với dòng họ, tổ tiên, đồng thời là dịp để người sống bày tỏ tình cảm với người đã khuất.

Như vậy, việc tìm hiểu vốn văn hóa nói chung, tục quạt ma nói riêng của người Mường ở một địa phương cụ thể như xã Thành Vân (Thạch Thành, Thanh Hóa) có thể góp phần giới thiệu về người Mường và tục quạt ma của họ, đồng thời bảo tồn và phát triển những nét bản sắc trong văn hóa của dân tộc này.

Là một người con của dân tộc Mường, sinh ra ở xã Thành Vân và được lớn lên trong văn hóa của người Mường nơi đây, hiện nay lại đang theo học tại khoa Văn hóa Dân tộc thiểu số của trường Đại học Văn hóa Hà Nội, tác giả của khóa luận này luôn cảm thấy có trách nhiệm với phong tục tập quán của quê hương và dân tộc mình, rất mong muốn góp một tiếng nói trước yêu cầu tìm ra biện pháp bảo tồn vốn văn hóa truyền thống của người Mường trong điều kiện hiện nay của đất nước.

Vì những lí do trên, đề tài “***Tục quạt ma của người Mường ở xã Thành Vân, huyện Thạch Thành, tỉnh Thanh Hóa***” đã được chọn làm hướng nghiên cứu trong khóa luận này.

2. LỊCH SỬ VẤN ĐỀ

Từ trước đến nay văn hóa Mường vốn là một đề tài hấp dẫn đối với nhiều nhà nghiên cứu. Người có công đầu tiên trong việc sưu tầm, nghiên cứu và giới thiệu văn hóa Mường ra thế giới là Jean Quisinier từ năm 1940. Công trình đầu tiên của tác giả là *Người Mường* (1940) có thể xem là nguồn tài liệu phong phú cho những nghiên cứu về người Mường sau này. Tuy nhiên, do nhìn nhận người Mường từ góc độ “của một người Tây phương”, các thông tin trong *Người Mường* mới chỉ dừng lại ở việc cung cấp cho người đọc một bức tranh sinh động khái quát về người Mường ở một số vùng phía bắc Việt Nam thời kì bấy giờ, với những trang viết chi tiết về công việc đồng áng, sự miêu tả về nhân chủng của người Mường, trang phục, nghi thức tang lễ.....

Tiếp theo, cần phải kể đến công trình *Người Mường ở Hòa Bình* (1995) của Trần Từ, là một nghiên cứu rất công phu về người Mường ở Hòa Bình. Tiếp theo, những công trình của tác giả về: *Cạp váy Mường, Văn hóa Mường* (1978)... đã trở thành những tài liệu quý và không thể thiếu với bất cứ ai nghiên cứu về người Mường. Đặc biệt cuốn *Người Mường ở Tân Lạc tỉnh*

Hòa Bình (1994) của ông có thể được xem là cuốn sách đầy đủ nhất về quy trình tổ chức các nghi lễ, phong tục tập quán, tín ngưỡng... của người Mường. Trong công trình nghiên cứu *Người Mường với văn hóa cổ truyền Mường Bi* (1998) trong đó có *Nghệ thuật múa* của Lưu Danh Doanh đã tập trung miêu tả các điệu múa trong tang lễ. Tuy nhiên, nghiên cứu này mới dừng ở mức khảo tả về các điệu múa tang lễ, chưa đi sâu tìm hiểu các khía cạnh khác của các điệu múa này. Cùng với đề tài trên, *Nghệ thuật múa Mường* của tác giả Chí Thanh có phát triển hơn, đã nói về vai trò của các điệu múa trong tang lễ nhưng phần này vẫn còn sơ sài...

Điễm qua các công trình đã có về người Mường, có thể thấy tục quạt ma trong tang lễ Mường nói chung và của người Mường ở Thạch Thành – Thanh Hóa hiện vẫn đang còn là một mảnh đất trống, tài liệu về đề tài này rất ít ỏi và có thể được xem như mảnh đất cần khai phá.

3. MỤC ĐÍCH VÀ NHIỆM VỤ NGHIÊN CỨU

3.1. Mục đích

Khóa luận này có mục đích giới thiệu về tục quạt ma trong tang lễ của người Mường tại xã Thành Vân, huyện Thạch Thành, tỉnh Thanh Hóa, từ đó chỉ ra những giá trị và đặc trưng văn hóa trong tục quạt ma của người Mường nơi đây. Khóa luận cũng đề cập đến thực trạng những biến đổi và các vấn đề đặt ra hiện nay từ tục quạt ma, qua đó nhằm đề xuất những giải pháp và kiến nghị về bảo tồn văn hóa của người Mường hiện nay.

3.2. Nhiệm vụ

- Thu thập và tìm hiểu những tài liệu nghiên cứu có liên quan đến người Mường, tang lễ Mường và tục quạt ma ở nước ta nói chung và ở Thanh Hóa nói riêng.

- Thu thập tài liệu (qua điền dã) về tục quạt ma ở xã Thành Vân.
- Miêu tả về tục quạt ma của người Mường ở xã Thành Vân.

4. ĐỐI TƯỢNG VÀ PHẠM VI NGHIÊN CỨU

4.1. Đối tượng

Đối tượng của khóa luận này là tục quạt ma trong tang lễ của người Mường.

Tục quạt ma của người Mường là một nghi thức trong đám ma người Mường, đồng thời là một diễn xướng văn hóa dân gian độc đáo, trong đó có sự tham gia của rất nhiều các thành tố: âm nhạc, động tác quạt ma, đọc mo. Vì vậy khóa luận phải tiếp cận với nghi thức tang lễ nói chung của người Mường trước khi tìm hiểu về tục quạt ma.

4.2. Phạm vi nghiên cứu

- Tục quạt ma được tìm hiểu trong các đám tang và qua những lời kể của người Mường, chỉ ở xã Thành Vân.

- Tục quạt ma có thể được xem xét từ nhiều phương diện, nhưng khóa luận chỉ tìm hiểu những đặc điểm khái quát của tục này (chủ yếu các hình thức diễn xướng) trong một địa phương: thôn Yên Lão, xã Thành Vân, Thạch Thành, Thanh Hóa.

5. NGUỒN TÀI LIỆU

- Tài liệu thư tịch (sách, báo, tạp chí..)
- Tài liệu thu thập được qua điền dã tại xã Thành Vân (các số liệu thống kê ở địa phương, những ghi chép qua lời kể của các cộng tác viên, những quan sát thấy trong đám ma, ảnh chụp...).

6. PHƯƠNG PHÁP NGHIÊN CỨU

- Phương pháp điền dã dân tộc học gồm: ghi chép, quan sát, vẽ hình, chụp hình, ghi âm, phỏng vấn về tang lễ và về tục quạt ma.

- Phương pháp miêu tả: dùng để phân tích các sự kiện quan sát thấy trong tục quạt ma và khái quát thành nét đặc trưng của tục này trong tang lễ người Mường.

7. BỐ CỤC KHÓA LUẬN

Ngoài **Mở đầu**, **Kết luận**, **Tài liệu tham khảo** và **Phụ lục**. Khóa luận gồm ba chương:

Chương 1: Khái quát về người Mường ở Thành Vân

Chương 2: Tục quạt ma của người Mường ở xã Thành Vân

Chương 3: Những giá trị và vấn đề đặt ra hiện nay đối với tục quạt ma của người Mường ở Thành Vân

Phần Phụ lục trong khóa luận gồm các nội dung:

- Bản đồ địa chính huyện Thạch Thành
- Ảnh về cuộc sống hàng ngày và đám tang của người Mường
- Những từ ngữ thường được sử dụng trong tang ma Mường ở Thành Vân

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Vương Anh (1997), *Mơ sử thi dân tộc Mường*, Nxb Văn hóa Dân Tộc, Hà Nội.
2. Bùi Chỉ (2001), *Văn hóa ẩm thực dân gian Mường Hòa Bình*, Nxb văn hóa dân tộc, Hà Nội.
3. Ngô Văn Doanh (1995), *Lễ hội bỏ mả bắc Tây Nguyên*, Nxb văn hóa dân tộc.
4. Bùi Minh Đạo (2005), *Dân tộc Ba Na ở Việt Nam*, Nxb khoa học xã hội, Hà Nội.
5. Lê Sĩ Giáo (1991) *Đặc điểm phân bố các tộc người ở miền núi Thanh Hóa*, Dân tộc học (số2), Tr 37 – 43.
6. Cao Sơn Hải (2002), *Tục ngữ Mường Thanh Hóa*, Nxb Văn Hóa thông tin, Hà Nội.
7. Cao Sơn Hải (2003) *Những bài ca đám cưới người Mường Thanh Hóa*, Nxb Văn hóa dân tộc.
8. Cao Sơn Hải, (2006), *Tục ngữ Mường*, Nxb văn hóa thông tin Hà Nội.
9. Dương Hà Hiếu (2002), *Tục cưới xin của người Mường ở Thanh Sơn, Phú Thọ*, Tạp chí dân tộc học số 5.
10. Mai Thị Hồng Hải (2003) *Dân ca xướng của người Mường ở Thanh Hóa tiếp cận từ góc độ văn học dân gian*, Luận văn tiến sĩ – ĐHQG – Trường ĐHKHXH và Nhân văn.

11. Ánh Hồng (2004) *Tín ngưỡng phong tục Việt Nam*, Nxb Thanh Hóa
12. Minh Hiệu, Hoàng Anh Nhân (1964) *Truyện thơ Mường*, Nxb Văn học, Hà Nội.
13. Trương Sĩ Hùng (1992) *Sử thi thần thoại Mường*, Nxb Văn hóa dân tộc, Hà Nội
14. Nguyễn Văn Khang (2002) *Từ điển Việt Mường*, Nxb Văn hóa dân tộc, Hà Nội
15. Vũ Ngọc Khánh (1993) *Từ điển văn hóa Việt Nam*, Nxb Văn hóa thông tin, Hà Nội.
16. Trần Thị Liên, Nguyễn Hữu Kiên (1989) *Văn hóa truyền thống Mường Đủ*, Sở văn hóa thông tin Thanh Hóa xuất bản.
17. Bùi Văn Kín (1972), *Góp phần tìm hiểu văn hóa Hòa Bình*, Nxb văn hóa dân tộc.
18. Hoàng Anh Nhân (1986), *Tuyển tập truyện thơ Mường*, Nxb khoa học xã hội, Hà Nội.
19. Hoàng Nam (2002) *Đặc trưng văn hóa cổ truyền các dân tộc Việt Nam*, Nxb Văn hóa dân tộc.
20. Nguyễn Thị Thanh Nga (2000) *Cồng chiêng của người Mường ở Hòa Bình*, Dân tộc học (số 2) Tr 53 – 55.
21. Nguyễn Thị Thanh Nga (2003) *Nghề dệt cổ truyền của người Mường ở Thanh Hóa*, Dân tộc học (số 5) Tr 30 – 35.
22. Đỗ Văn Ninh (4 / 1977), *Mộ Mường và tục chôn cất truyền thống việt Nam*, tạp chí Dân Tộc học.

23. Phan Ngọc (1984) *Đẻ đất đẻ nước bản sử thi đầu tiên của văn học Mường*, Văn hóa dân gian (số 4).
24. Bùi Kim Phúc (2004), *Nghi lễ Mo trong đời sống tinh thần của người Mường*, Nxb Văn hóa dân tộc, Hà Nội.
25. Mai Văn Tâm (2002), *Nghi lễ tang ma cổ truyền của người Mường Động tỉnh Hòa Bình*, Luận văn thạc sĩ Văn Hóa học, lưu thư viện Viện Dân Tộc học, Hà Nội.
26. Chí Thanh (2001) *Nghệ thuật múa Mường*, Nxb văn hóa dân tộc, Hà Nội.
27. Nguyễn Ngọc Thanh (4 / 1945), *Tục lệ cưới xin của người Mường ở huyện Kim Bôi, tỉnh Hòa Bình*, văn hoá dân gian.
28. Phạm Hùng Thoan (2011), *Múa trong tang lễ của một số tộc người ở vùng Tây Nguyên*, tài liệu giảng dạy môn Lí luận phê bình múa, trường Đại Học Sân Khấu Điện Ảnh Hà Nội.
29. Phan Tuấn (1994) *Vài suy nghĩ về văn hóa truyền thống các dân tộc thiểu số miền núi Thanh Hóa*, Văn hóa nghệ thuật (số 4), Tr 41- 45
30. Trần Từ (1996), *Người Mường ở Hòa Bình*, hội khoa học lịch sử Việt Nam, Hà Nội.
31. Trần Quốc Vượng (1996), *“Đôi điều về văn hóa Mường”*, Dân tộc và thời đại.
32. Trần Quốc Vượng (1997) *Cơ sở văn hóa Việt Nam*, Nxb Giáo dục, Hà Nội.
33. Trần Quốc Vượng (1998) *xứ Thanh vài nét về lịch sử văn hóa, Việt Nam cái nhìn địa văn hóa*, Nxb Văn học dân tộc, Hà Nội, Tr 270 – 280.

34. Viện Dân Tộc Học (1978), *Các dân tộc ít người ở Việt Nam* (các tỉnh phía Bắc), Nxb khoa học xã hội, Hà Nội.

35. Ủy ban nhân dân tỉnh Hòa Bình (1995), *Nội dung cuộc vận động nếp sống văn hóa tỉnh Hòa Bình*.

36. Sở văn hóa thông tin, hội văn hóa các dân tộc Hòa Bình (1995), *Văn hóa dân tộc Mường*.